

ISSN 0543-1220 | UDC 82(05)

ЗБОРНИК МАТИЦЕ СРПСКЕ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И ЈЕЗИК

Уређивачки одбор

Др ИСИДОРА БЈЕЛАКОВИЋ, секретар, Др ЈОВАН ДЕЛИЋ,
др БОЈАН ЂОРЂЕВИЋ, др ПЕР ЈАКОБСЕН, др ОЛГА КИРИЛОВА,
др МАРИЈА КЛЕУТ, др ПЕРСИДА ЛАЗАРЕВИЋ ДИ ЂАКОМО,
др ГОРАН МАКСИМОВИЋ, др ГОРАНА РАИЧЕВИЋ, др ИВО ТАРТАЉА,
др СВЕТЛАНА ТОМИН, др РОБЕРТ ХОДЕЛ, др ВИДА ЏОНСОН ТАРАНОВСКИ

Главни и одговорни уредник

Др ЈОВАН ДЕЛИЋ

КЊИГА ШЕЗДЕСЕТ ТРЕЋА (2015), СВЕСКА 2

МАТИЦА СРПСКА

су, али и помало смешне, бриге једног професора чији се син нашао у Америци и коме управо Светозар Петровић помаже да избегне сва искушења која га вребају у овој далекој земљи! (О томе како изгледа свет без интернета – у којем пошиљке и писма путују бескрајно, може се писати посебна анализа. Мени је најинтересантнија и најкомичнија сцена свађе са поштанском службеницом коју описује Бора Маринковић, а која не дозвољава да се уз авионско писмо нађу и копирани текстови!) Посебне компликације у комуникацији ствара Тартаља који неће да уведе телефон!) Ангажовање Светозара Петровића у проналажењу запослења за Чедомила Вељачића шездесетих година у Загребу али и за Зденка Лешића деведесетих година, пошто је Лешић са породицом избегао из ратног Сарајева, говоре свако за себе. Чак и из кратких, понекад готово телеграфских писама Боровоја Маринковића, која почињу са „Мој Свето“ и завршавају са „Твој Бора“, види се да се радило о великом и безусловном пријатељству двојице људи тако различитог темперамента и погледа на свет, али у коначном збиру тако сличних по научним домашацима, личном интегритету, великодушности и спремности да помогну свим младим научницима који су спремни да раде. Пријатељство са Лешићем, из обимније преписке у којој је Светозар Петровић открио највише својих брига и преокупација (од којих су оне очинске опет најдирљивије и најкомичније), открива се, опет, да је свако право пријатељство интензивније и чвршће што су прилике неизвесније и теже.

И на крају треба рећи и то да ће друга књига преписке – са странцима (међу којима су и таква имена попут Алберта Лорда, Вејна Бута Јурија Лотмана – која тек чека на објављивање – заокружити ову галерију Петровићевих „портрета са писама“, у којима се – то се поново потврђује – ненаметљиво и стидљиво открива сенка једног од највећих научника југословенске и српске науке о књижевности. И, великог човека – што није мање значајна ствар.

Др Горана С. Раичевић
 Универзитет у Новом Саду
 Филозофски факултет
 Одсек за српску књижевност
 Др Зорана Ђинђића 2, 21000 Нови Сад, Србија
 gorana.raicevic@gmail.com

UDC 821.163.41-14.09 Petrov R. (082)

ЗБОРНИК РАДОВА О ПОЕТИЦИ РАЈКА ПЕТРОВА НОГА

(*Поетика Рајка Пејрова Нога*. Зборник радова. Београд – Требиње: Институт за књижевност и уметност – Дучићеве вечери поезије, 2015)

Зборник радова *Поетика Рајка Пејрова Нога* проистекао је из пројекта Института за књижевност и уметност под називом *Смена њоетичких њарадиџми у српској књижевности XX века: национални и европски контексти* и представља деветнаесту по реду књигу из серије *Поетичких исцрживања*. Објављивању зборника је претходио научни скуп одржан у Требињу о Благовестима 2014. године, организован сарадњом Института за књижевност и уметност, *Дучићевих вечери њоетике* и Града Требиња, која се већ седми пут заредом показала као изразито успешна и плодносна. Мора се споменути да је ово чак четврта књига која се бави

књижевношћу Рајка Петрова Нога, јер уз њу још стоје и *Рајко Пејћоров Ноџо, њесник* (ур. Драган Хамовић), *Поезија Рајка Пејћорова Ноџа* (ур. Станиша Тутњевић), *Нек њада стијеџ Госџоде* (ур. Јован Делић), што несумњиво сведочи о доброј и повољној рецепцији Ногове поезије у српској књижевној критици. *Дучићеве вечери њоезије* су нарочито погодно и подесно место и време за разговор о Рајку Петрову Ногу и његовој литератури не само због, у критици више пута наглашаване, дучићевске стране његове поетике, или чињенице да је о Дучићу писао и приредио му збирку песама, већ и због тога што овом песнику у част иду велике заслуге у преношењу Дучићевих посмртних остатака из америчке државе Индијане у Требиње.

Насловом *Поеџика Рајка Пејћорова Ноџа* је сугерисано да зборник неће бити херменевитички усмерен на појединачну област или издвојени аспект Рајковог стваралаштва, већ на изучавање поетичких одлика његовог књижевног дела у целини. И заиста, аутори зборника су се, на тематски раскошан и научно-методски разнолик начин, бавили различитим деловима Ноговог опуса: поезијом, књижевношћу за децу, али и песниковим есејима, критикама, огледима, као и приређеним антологијама. Пре приступања текстовима зборника, читалац наилази на један интересантан и од остатка књиге медијално другачији детаљ – песников лик из профила, како га је видео и цртежом представио Момо Капор 1992. године.

Зборник *Поеџика Рајка Пејћорова Ноџа* подељен је у седам целина, прецизније речено, прилози су груписани у седам скупина на основу сличних тематских усмерења или истраживачки сродних приступа изучавању Ноговог књижевног дела. На тај начин су на једно место сабрани одговори различитих проучавалаца српске књижевности на нека од крупних, важних и водећих питања Ногове поетике као што су: однос песника према традицији и смисао косовског опредељења, спој епских гласова са лирским жицама, додири традиционалних садржаја и модерних израза, интертекстуалност, особености поетских слика, детињство као тема озбиљне поезије, али и поетичка основица и смисаоно језгро Рајкове књижевности писане за децу, језичко-стилски аспект песама, версификација и сонетизам. Књигу отвара текст *Увод у Ноџову њоеџику* Јована Делића у којем аутор Рајка назива књижевним ствараоцем изграђене песничке самосвести и пажљиво нијансираног односа према националној књижевној традицији, али истовремено и баштини светске литературе, који је, и то ваља нагласити, стваралачки присутан и из угла књижевне критике високо уметнички вреднован већ готово пола века. Делић истиче *изџубљено деџињство* као једно од најзначајнијих тематско-мотивских средишта Ноговог песништва, јер је у сржи његове поетике *археџиџ сирочџа*, који се обзнањује као темељна вредност и одређујућа компонента лирског гласа, али и као метафизичко уверење транспоновано на песников доживљај позиције човечанства у целисти. Отуда у Ноговој визији света, како сматра аутор, доминирају осећања обездомљености и безавичајности, због чега мотиви куће, окућнице и завичаја задобијају позитивни предзнак заштићеног, сигурног и топлог простора, који чини основицу Ноговог никада досегнутог, недокучивог и зато утопијског простора детињства. Делић се осврће и на неколико песникових стваралачких особености: субјектов доживљај природе као простора са којим стоји у равнотежи и који, због приписаних хришћанских духовних вредности, у појединим песмама задобија храмовну улогу, затим стваралачки однос према богатом српском културном наслеђу, као и иновативност на плану форме, која се нарочито огледа у оригиналном моделовању једног од најстрожих песничких облика – сонета. Аутор на крају закључује да се Ноговим стваралаштвом од првих песничких збирки до данас простире поетичка линија непрестаног преплитања интимног, националног и универзалног.

У првој скупини текстова нашли су се прилози који, за разлику од наредних шест целина зборника, не показују нарочите међусобне сличности, чак напротив,

карактеришу их различити научно-истраживачки фокуси. Светозар Кољевић у студији *Огледала времена у збирци Песме Рајка Пејћрова Нога* песниковој поетици приступа преко, у наслову поменуте, антологије Ноговог целокупног песништва. У прилогу се тумаче и интерпретативно коментаришу кругови Ногових песама, уз издвајање њихових водећих поетичких одлика. Аутор тако истиче бунтовништво и ироничну резигнираност песама *Зимоморе*, који ће бити космички заокружени у *Зверуњаку*, а своје одјеке имају и у кругу песама под насловом *Хајдучија*, а затим и изразиту библијску подлогу *Недремано око* свезану са осећањем пораза и истинског бола, што ће, према аналогiji, бити пренесено и у садржај књиге *Јечам и калдојер*. Потом следи оглед Оливере В. Радуловић назван *Духовне димензије Ноговог њесништва*, у којем ауторка, трагајући за облицима аутентичне хришћанске религиозности, препознаје три нивоа духовности лирског јунака: свест о човековим гресима, прозирање божанске логосности у природи и доживљавање Бога, а потом у појединим песничким темама, мотивима и поступцима открива присуство различитих облика хришћанске религиозности. Следећи поменуте истраживачке тежње, ауторка истиче да се у песми *Разроко* из *Недремано око* писање именује као стварање света од речи, те да се песничко стваралаштво одвија, као у Платоновом концепту ентузијастичке поетике, према налогу Свевишњег и божанском надахнућу; открива интертекстуалне везе са *Псалмима* Давидовим; помињања дијалог са Богом у Ноговој поезији, остварен кроз бунтовне лирске гласове старозаветних јунака Јова и Јоне, неретко прелази у полемику; и упућује, као уосталом и Јован Делић у уводном тексту зборника, да се доживљај природе лирског субјекта често преображава у храмовно искуство. У корпус мотива из којих се могу ишчитати елементи хришћанске духовности улазе још и недремано око, уснули Господ, огледање у створеном делу, као и чињеница да је у Ноговој поезији дискретно опевана историја страдања православног народа. Драган Хамовић у тексту *Херцеговина као мнемотоп у поезији Рајка Пејћрова Нога* истиче да је сећање тежишна реч Ногове поезије, а потом истраживачку пажњу, ослањајући се на теорије Јана Асмана, усмерава на тумачење Херцеговине као мнемотопа, односно простора који у себи збира и изазива сећање, подједнако у равни биографског као и колективног памћења. Аутор наводи да је Херцеговину као простор интензивног колективног памћења песнички установио још Јован Дучић, а да поезија у Ноговој збирци *Не њикај у ме* задобија улогу прворазредног средства културе сећања. Прва група прилога завршава се другим текстом Јована Делића под насловом *Фрагменти о насјајању њесама*, у којем аутор издваја, систематизује и тумачи Ногове аутопоетичке исказе о настанку збирке *Недремано око*, који су саопштени у жанровски хибридној прозној књизи *С мене на ушћай* и могу послужити као ваљана грађа за проучавање психологије стваралаштва. Делић посебну пажњу посвећује стваралачким трансформисањем наслова збирке, од првобитног који је гласио *Бели вук*, до коначног – *Недремано око*, и притом наглашава да је ново решење за назив збирке омогућило песнику инкорпорирање снажног библијског и хришћанског подтекста који ће призвати и слику заспалог Бога и да „Господње Недремано око постаје за песника Око језика, што ће рећи и око песничке традиције, где повлашћено место имају Његош и Вук, односно Вуков Филип Вишњић”. Говорећи о вучјем наслеђу у Ноговој поезији, аутор запажа да се кроз песме промичу два вука: митски, стари српски бог и предак, и конкретни, загорански или арктички вук.

У другом одељку зборника сабрани су прилози у којима се истражује Ногов однос према књижевној традицији, откривају и тумаче разноврсни слојеви Ногове поезије, у којима се препознају стваралачки наноси средњовековне, народне или модерне књижевне провенијенције, а такође и промишља песниково схватање српског културног идентитета. Саша Радојчић у студији *Чињање њрадиције у огледима*

Рајка Пејћрова Ноџа истиче да песник на различите начине артикулише однос према традицији у зависности од тога да ли говори из перспективе индивидуалне лирске свести или есејисте, односно да у Ноговим огледима изостаје критичко-иронијски и дистанцирајући став према традицији, који је повремено присутан у појединим песмама, те да доминира изразито афирмативан однос према патријархалној култури народне епике и схватање да је *йочейно слово* српског културног обрасца победа *вуковске*, у основи романтичарске, језичке и вредносне парадигме. Наносе усмене традиције у Ноговој поезији Бошко Сувајџић у тексту *Косовско ојредељење Рајка Пејћрова Ноџа* препознаје у стиховном оживљавању бугарштинског наслеђа, гусларског десетерца, лирског тринаестерца, осмерца и шестерца, али и у жанровској евокацији лирске тужбалице, почаснице, епске песме, гробних натписа, клетве и химне. Место у огледу је нашао и један нарочито интересантан, ефектан и успео поетски пасаж којим аутор живописно осликава песничку сродност Рајка Петрова Нога и Филипа Вишњића, а који овде не наводимо, што ваља да се разуме као додатна мотивација за читање зборника. Након маркирања и тумачења стихова у којима се парафразири или дословно цитира садржај из народне песме *Сйарина Новак и кнез Боџосав* или, у другом случају, Дисове *Тамнице*, Владан Бајчета у студији *Између ејскоџ и модерноџ – Ноџов лирски дијалоџ са срйском йјесничком йтрадицијом* закључује да је песникова стваралачка комуникација са традицијом освешћен критички поступак, на који је читаоцу Рајкових песама, графичким маркирањем у тексту, скренута посебна пажња. Аутор још додаје да се парафразом и поступком колажирања позајмлени стихови семантички модификују, депатетизују и лишвају високопарности, у чему се може препознати лудички однос према затеченим песничким вредностима и долази до закључка да је Ного песник континуитета, јер стваралачки обједињује два најудаљенија пола српске поезије. Прилогом *Поетски инйеџрал Рајка Пејћрова Ноџа* Марко М. Радуловић допринео је расветљавању улоге, смисла и мере присутности средњовековног наслеђа у Ноговој поезији. Синтезом паганско-фолклорних и хришћанско-средњовековних слојева предања, што се ишчитавају из симбола белог вука и крста, Рајко Петров Ного се, како сматра аутор, јавља као настављач линије модернистичких лирских гласова, успостављених Попином *Усйравном земљом*, и обзнањује као песник интегралне српске културе. У збирци *Не йшкај у ме* присутна је фигура дијака који стварањем слави Бојжу творевину, из чега се, напомиње Радуловић, назире средњовековни духовни светоназори, који Рајка Петрова Нога доводе у поетичку близину песника као што су Миодраг Павловић, Иван В. Лалић и Љубомир Симовић. Јана М. Алексић у студији *Ноџова бащйина* и „*ајсана*“ – *мейайоейичка као ауййоейичка мисао Рајка Пејћрова Ноџа* – истраживачку пажњу усмерава на књиге *Сузе и соколари*, *Зайищи йо*, *Рајко*, *Зайищи* и *найищи* и *С мене на уййай*, проматра Ногове метапоетичке исказе као аутопоетичко и културно-историјски освешћено искуство и наводи песникову изразиту тежњу за успостављањем целовите и кохерентне слике српске културне и духовне прошлости.

Трећа целина зборника састоји се из текстова који су доследно посвећени истраживању интертекстуалности у књижевном стваралаштву Рајка Петрова Нога. Давор Миличевић истиче у прилогу *Пјесник националне кулйуре – Инйерйексйу-алносй и ауййорова намјера у йјеснищйиву Р. П. Ноџа* – да се у Рајковој поезији интертекстуално призива целокупно српско наслеђе, од претхришћанског времена до данас. Весна Елез се бавила промишљањем интертекстуалности у оквирима митског слоја Ногове поезије, те је у студији *Врайищи се, оокренуи се – Одисеј и Орфеј у йоезији Рајка Пејћрова Ноџа* пратила песникова уобличавања два античка јунака, Орфеја као симбола песника, трагике губитка вољене особе и искуства смрти, и Одисеја, који симболише искуство луталаштва, непрестаног трагања и неутаживе

чежње за повратком у постојбину. Лидија Р. Томић прилогом *Инијерџексијалносџ* у џоезији Рајка Пејрова Нога наглашава да су многе Рајкове песме настале као текстовни преплет, као жив и поетички сложен дијалог међу текстовима, док Горан Радоњић у огледу под насловом *Инијерџексијалносџ* у Безакоњу Рајка Пејрова Нога, у оквирима поменуе збирке, прати интертекстуалне релације које песник успоставља, с једне стране, према властитој поезији, а са друге, према Његошевом *Горском вијенцу*, као и Џојсовом роману *Порџреџ умејника у младосџи*.

У истраживачком фокусу прилога четврте целине зборника налазе се песничке слике Рајка Петрова Нога, другим речима, визуелни и ликовни аспект његове поезије. Бранко С. Летић у *Говору џоеџских слика Рајка Пејрова Нога* уочава да је у Рајковој поезији уобличена читава галерија слика: од фреске Херцеговине, преко бројних пејзажа, до портрета мајке, оца и брата, који јој, сагледани скупа, дају несумњиви сликарски полет и снагу. Слика завичаја се указује као поетичко језгро, за које је карактеристично то што у себи сједињује амбивалентне вредности, односно истовремено означава простор трауме, али и жуђени простор уточишта и смираја, наводи Слађана Јаћимовић, ауторка студије *Лирски џејзажи Рајка Пејрова Нога*, а затим додаје да песник укрштањем мотива из народне поезије са савременом терминологијом на ефектан начин проговара о угрожености савременог човека у природи лишеној духовности, то јест свету који је десакрализован. Четврти одељак зборника затвара се, ипак, прилогом другачијег тематског тежишта. Наиме, Светлана Шеатовић Димитријевић се у студији *Циклусно јединсџво Недреманог ока* позабавила структуром и композицијом, у наслову поменуе, Ногове збирке песама и изрела интерпретативни став да песник одређењем књиге као триптиха није упутио само на њену троделну композицију, већ и на својеврсни стваралачки синкретизам, односно прожимање музике, ликовних израза, лирике и религијско-магијске функције ових грана уметности.

Језичко-стилска истраживања поезије Рајка Петрова Нога сабрана су у петом одељку зборника. Јелица Стојановић у огледу *Особеносџ лексике и њена функцио-налносџ* у џоезији Рајка Пејрова Нога издваја и анализира лексичке слојеве и спојеве, то јест семантички обједињене скупове речи, међу којима се истичу комплексни значења небеског и земаљског, као и природе, односно богатог биљног и животињског света. Александар Милановић је аутор студије *Грамаџичка архаизација језика Ногове џоезије*, коју одликује изразита систематичност, јасност и прегледност, и у којој се истражују морфостилистички и синтаксостилистички поступци и друга грамаџичка онеобичења, што скупа доприносе архаизацији песничког израза. Соња Миловановић у *Лексичким верџикалама књиге Не тикај у ме Рајка Пејрова Нога* прати линију стилогено употребљене лексике, у луку од архаичних до посве нових речи.

Шеста целина зборника се састоји од свега два текста, оба усмерена на истраживање формалних одлика Ногове поезије. Први је *Иденџиџиџетџ сџиха и његове разлике: сџрукџура и функција асиметџричног десетџерца у џоезији Рајка Пејрова Нога* Ивана Негришорца, у којем аутор тумачи версификацијске одлике пет Ногових песама написаних поменутом врстом стиха. Изненађује чињеница, сматра Негришорац, да се код Нога, песника код кога и епски и лирски ток усмене традиције имају велики поетички и стваралачки значај, нађе тако мали број песама метрички саобразних поезији народних певача. Други текст је студија Сање Париповић Крчмар под насловом *Сонетизам Рајка Пејрова Нога*, у којој се интерпретативно сагледавају Ногови записи о сонетима Стевана Раичковића и Скендера Куленовића, и то записи који, због тога што се у њима изнесени поетички ставови без херменеутичких потешкоћа могу применити и на употребу сонетне форме код самог песника, задобијају вредност аутопоетичких исказа.

Последња целина зборника обележена је прилозима тематски и истраживачки усредсређених на поетички значај и богате семантичке вредности које детињство као тематско-мотивски комплекс заузима у поезији Рајка Петрова Нога. Док је у песмама писаним за одрасле детињство означено као неповратно изгубљено доба, које лирски глас, из позиције трауматизованог сирочета и бившег дечака, непрестано призива и опсесивно покушава да реконструише, чиме додатно интензивира осећање обездомљености, у песмама намењеним најмлађим читаоцима детињство је опевано из перспективе породично збринутог детета навиклог на пажњу ближњих, истиче Зорана Опачић у студији *Два детињства у поезији Рајка Петрова Нога*, и додаје да поменуте лирске гласове, поред свих супротности, повезује зачуђујуће сродно осећање света, које се огледа у побуњеничком ставу према одраслима и непоколебљивој тежњи за остваривањем простора властите слободе. Преиспитујући мишљење појединих тумача да се у поетичком средишту збирке *Зимомора* налази тема детињства, Бојан Чолак у прилогу *Присујино одсујиво: њросиор детињства* у Зимомори *Рајка Петрова Нога*, закључује да, иако се поменута збирка дотиче теме детињства, она ипак не чини њену основу, већ се на том поетички повлашћеном месту налази, пре свега, критика света и оглашавање лирског субјекта. Јелена Панић Мараш у огледу *Enfant terrible у поезији за децу Рајка Петрова Нога* указује да српска књижевност за најмлађе пре Ногових песама није познавала фигуру *немогуће деце*. Ауторка наводи да је бунтовништво водећа особина лирског субјекта, али не и апсолутна, јер бива потиснута пред светом природе и неприкосновеним ауторитетима очеве и дедине фигуре. У студији се налази и једна посебно интересантна напомена, у којој Јелена Панић Мараш природу бунта какву у Ноговој поезији за децу има *enfant terrible* доводи у везу са стиховима песме *Још једна циџла у зиду* прослављеног британског рок састава *Пинк флојд*. Зборник се затвара наглашено есејистичким текстом Бранка Брђаша *Рајко Петров Нога: Дијачки расијанак – мало документарних дејала* – у којем се о Ногу и његовој поезији говори кроз визуру личног сећања, саопштених речима пријатеља и написаних руком песника. Аутор, који је и сам књижевни стваралац, описује на које је све начине Ного утицао на његову поезију и, наводећи песме које су *рајковане*, приказује како је изгледао Ногов рад на туђим стиховима. Због тога се последњи текст зборника може читати и као историја једног пријатељства, односно друговања два човека и две поезије.

Зборником *Поеџика Рајка Петрова Нога*, као и претходним књигама серије *Поеџичка истраживања*, Институт за књижевност и уметност пружио је несумњиви и хвале вредан допринос не само књижевности и књижевној критици, већ и српској култури у целини. Значај ове књиге уочава се у неколико равни: песник је њоме добио још једну потврду уметничке изузетности властитог песништва, што је истовремено и знак наставка традиције песникове добре и афирмативне рецепције у српској књижевној критици; Ногово књижевно дело је зборником обогаћено читавим низом озбиљних, интерпретативно оригиналних и научно вредних тумачења; и коначно, књига *Поеџика Рајка Петрова Нога* има и шири друштвени и духовни значај, јер на достојан хуманистички начин доприноси српској култури националног самопромишљања.

Немања З. Каровић

Студент мастер студија

Модул: Српска књижевност

Филолошки факултет Универзитета у Београду

karovic.nemanja@gmail.com